

Kapitulasjonsavtaler i Norge 1940

Av I. C. Stridsklev

I Regjeringens begrunnelse for kapitulasjonen før avreisen erklærte den at Norge måtte kapitulere fordi forsvarsstyrken manglet "det nødvendige krigsmaterielle, særlig ammunisjon og kampfly."

Det ble undertegnet fire avtaletekster, en lokal på Bjørnefjell for styrkene ved Narvik og en for Norge i Trondheim. Begge avtalene var både på tysk og norsk.

Trondheimsavtalen rangerte over Bjørnefjellsavtalen og den tyske teksten over den norske. Det er mulig at den norske utsen-

ding Harald Wrede Holm på Bjørnefjell ga uttrykk for at kapitulasjonen ikke skulle være total, men at en del av styrkene var reist over til England.

Sverre Hartmann påsto at den tyske forhandler i Trondheim, Erich Buschenhagen var av samme oppfatning. Det reagerte Buschenhagen på. Men han ga uttrykk for at han hadde ventet at det skulle bli for langt en slik innskrenkning i Trondheim. Til hans forundring skjedde ikke det. Ragnvald Roscher-Nielsen diskuterte heller offiserenes æresord, ikke så mye innholdet, for å sikre handle-

frihet for offiserenes til eventuelt å gripe til våpen mot Tyskland igjen, så lenge krigen varte, men fordi de ville være uten arbeid og inntekt om den norske hær ble oppløst. Roscher-Nielsen hadde ingen innvendinger mot formuleringen "gesamten" = samtlige norske stridskrefter. Han forlangte ikke at det i tillegg skulle stå "i Norge", heller ikke gjorde han unntak for eventuelle norske frivillige i britisk tjeneste (som senere for eksempel kompani Linge). Heller ikke general Ruge hadde etter at han ble kjent med

Forts. side 2 ➡

Motstandsavisene redeligere i 1930-årene enn i dag

Lars Gunnæs fra Skien var falangister og hadde utvist en av de nordmenn som stor tapperhet. I sommer var kjempet på Francosiden han blitt *forfremmet til serjant i et mitraljøsekompani*, og ved sin død under en treffning ved Toledo for 6 uker siden var han brigadeføder i fremmedlegionen. Han etterlater seg hustru og to barn.

Lars Gunnæs tilhørte våre *bitreste motstandere*. Han ble karakterisert som en modig og ærlig kjemper.

I Telemark Arbeiderblad 26. november 1937 finner vi følgende omtale av ham etter at avisen hadde fått meldingen om hans død:

Grosserer **Lars Gunnæs** er ifølge meldinger til hans pårørende i Skien, falt under borgerkrigen i Spania. Han kjempet på Franco-siden. Han deltok blant de såkalte

sluttet seg til Nsjonal Samling da denne bastard kom til verden og var *en tid fylkesfører her i Telemark*.

Som politiker anså vi ham som en *lite tilregnelig fantast*, men som menneske

hadde han mange gode sider. De som lærte ham å kjenne vil vite at han var en overordentlig snill og hyggelig mann.

Forts. side 2 ➡

Kaj Munk kalte Hitler en av de største skikkelser i verdenshistorien

Danskene måtte også lære "å lese mellom linjene".

Fra en forkortet artikkel av Arne Hartmann

Vi de tidligere danske kommunister regnes nu for idioter fordi vi troede på marxismen. Det må vi så leve med, men jeg må minde om at næsten alle Danmarks forfattere var kommunister. Det samme gjaldt professorer, adjunkter, lektorer og andre akademikere. På for eksempel Københavns Universitet kunne man ikke fremmes, hvis man ikke var marxist. (Jens Kistrup i Berlingske Tidende: "I dette fag skal man være marxist"). De litterære kronikører i aviserne sagde som Johs. V. Jensen "Farvel til Hemingway" og de andre amerikanere, da tyskerne så ud til at skulle vinde krigen. Kaj Munk skrev breve til Mussolini og

kaldte Hitler for "en af verdenshistoriens største skikkelser". Hamsun var nazist før, Hitler tænkte på at blive det. ("Spartacus skal overvindes igjen"). Løgnene fløj om ørerne på os som frø fra mælkebøtter og slog lige så dybe rødder og var lige så umulige at udrydde. Sandheden kom jo ikke så hurtigt rundt, så det er for billigt, at man bagefter sagde, at vi skulle have læst dette og hint mellem linjerne i aviserne.

Nazisternes general Göring blev modtaget som en konge, da han lige før krigen aflagde Hamlet-spillene i Helsingør et besøg. Den socialdemokratiske borg-

Forts. side 7 ➡

"Intet er endt med døden", skrev Hamsun, og utviklingen har gitt ham rett

Også Marie Hamsun ble tatt til nåde - etter at hun hadde sonet dommen.

I likhet med David Monrad Johansen og andre NS-kulturpersonligheter ble også Marie Hamsun tatt til nåde og feiret stort etter at hun slapp ut fra fengslet.

Fra studentersamfunn og de større litterære organisasjoner kom det straks oppfordringer til henne om å gjeste dem som foredragsholder. Fra et nummer av "Adresseavisen" i 1954 henter vi disse referatene fra hennes gjestebesøk i bl.a. Trondhjem:

• Jeg kan ikke tale om Knut Hamsun som dikter, det kan hans venner gjøre, ikke som politiker, det kan hans fiender gjøre, men jeg vil tale om mennesket Knut Hamsun, sa fru Marie Hamsun i Studentersamfunnet lørdag.

Hun fortalte at hennes

bok "Regnbuen" hadde utløst en flom av takkebreve, flere brev enn noen bok av hennes mann hadde foranlediget, og alle viste takknemlighet nettopp fordi de hadde lært å kjenne litt av mennesket, personligheten bak navnet.

"Intet er endt med døden" hadde fru Hamsun satt som tittel på sitt foredrag, og hun innledet med å lese Hamsuns minneord over Edvard Munch, noe av det siste dikteren skrev i bunden form, og hvis siste linje lyder: "Du vil evig være til".

"Det jeg gjør er et forsøk på å skrive en slags dagbok, litt sannhet, litt diktning," sa Knut Hamsun da han arbeidet med "På gjengrodde stier". Resignert og trett satt han på gamlehemmet, og for første gang bøyde han

seg for motgang, han som i "Sult" lar den unge dikteren knytte neven mot Gud: "Du har brukt makt mot meg, og vet at jeg aldri bøyer meg for motgang." Nå sa Knut Hamsun: "Alderdommens lære er én: Resignasjonens." Han hadde bare ett ønske; slippe å være alene, og med sin siste bok håpet han å få sine landsmenn i tale, håpet at de skulle forstå ham. De, som for å redde *dikteren* for fedrelandet hadde funnet ut at problemet Knut Hamsun var løst med ett ord: Personlighetsspaltning. På den måten kunne man avskrive det mindrevverdige mennesket, landsforræderen, og man slapp å reise noen retts-sak.

Alt hos Knut Hamsun var følelsesbetont, han tenkte

Forts. side 2 ➡

Poesi i fangeleir

E. F.

For en stund siden ryddet jeg i noen gamle papirer og kom da over diverse notater og annet som jeg hadde tatt med meg ut fra Gulskogen fangeleir. Deriblant et lite, humoristisk dikt som en av mine medfanger hadde forfattet. Han hadde for øvrig en stor produksjon.

Det fikk meg til å tenke tilbake på tiden i leiren, et opphold som på tross av sin tragiske bakgrunn sitter i minnet som en enestående opplevelse. Det samhold og det miljø som preget leiren har jeg ofte i ettertid tenkt på med beundring. Det som var spesielt for miljøet skyldtes nok i vesentlig grad at det blant fangene fantes så mange velutdannede og sterke personer, og det førte til en mengde kursvirksomhet og mange interessante foredrag. I leiren fantes blant annet en tidligere statsminister, flere ingeniører og minst en lege. Sistnevnte var god å kunne ty til når man skulle opp i retten. Da kunne det lønne seg å få noen beroligende tabletter slik at indignasjonen kunne holdes noe i sjakk. Det motsatte ville lett føre til forhøyet straff. På samme måte het det seg at man ikke måtte anke da det automatisk ville forhøye straffen, man burde ta betenkningstid og la det bli med det. En urimelig dom var i alle fall ikke akseptert. Jo, det var tider!

Selvsagt hadde vi vaktmannskap som passet på oss

og leiren. I begynnelsen veivet de truende med sine våpen og følte seg sikkert etter hvert roet det seg ned og flere av dem ble nesten positive. "Jeg trodde ikke dere var sånn" som en av dem sa til meg under fire øyne.

Leiren lå på en flate på vestsiden av Drammenselven. Et stykke derfra var en annen leir hvor vi så at det var en del kvinner med barn, og det ble opplyst at kvinnene var engelske og gift med nordmenn ved hjelp av Londonregjeringens bigamilov. Disse forhold har jo våre myndigheter lagt et taushetslokk over, og det ligger nok en del tragiske skjebner i kjølvannet av dette. Man kan for eksempel tenke seg følgende situasjon: En norsk offiser blir dimittert etter den norske kapitulasjon i 1940 etter å ha gitt sitt æresord. Han bryter sitt løfte og greier å komme over til England og slutter seg der til eksilstyrkene. Ved hjelp av bigamiloven gifter han seg med en engelsk kvinne og får barn med henne til tross for at han har kone og barn i Norge som venter på ham. Når krigen er over kommer han tilbake og setter seg til doms for svik over en del av sine landsmenn som har arbeidet for at Norge skulle komme best mulig gjennom krigen. Man kan spørre seg i det tilfelle hvem som fortjener karakteristikken "svik".

Men så var det det lille diktet som jeg fant, her kommer det:

BEGJÆR

Det kjentes et underlig sugende sting den dagen jeg så deg ved gjerdet, du minnet om halvglemte saker og ting og var som et bud og en lære.

Jeg følte meg kald og jeg følte meg het og lamslått som rammet av lynet, du var som en dragende, kraftig magnet og maktstjal en bare ved synet.

Et syn som betvang meg å stå der og glo og famle deg over med blikket fra viltre små krøller til høyhelte sko du gikk der i vejen og vrikket.

Og rent som en ørkenens vandrer som tørst en frodig oase beskuer det halvglemte savnet, jeg kjente det størst ved synet av brystenes buer.

Jeg minnet meg selv om hva skriftens ord har sagt om å se og begjære og sa til meg selv; å bedrive hor er noe du pent får la være.

Men dog – etter dette forsakelsens år som selveste livet og solen de er jo å se slik de skjelvende står de spente små buer i kjolen.

Så hungrende ble jeg, så sugen og vild og hjertet begynte å klemte, begjæret fra før var nok visseilig til om kanskje en tid jeg har glemt det.

Og innenfra kom det så sårt et skrik om dette som kroppen min trenger, jeg skjønner at gå her og unnvære slik det klarer jeg snart ikke lenger.

Det kaltes tillive en tøylesløs trang ved synet av yppige bryster, Å, den som – om bare en eneste gang fikk følge de gryende lyster.

Jeg er ikke sikker på om jeg hyggelig om han gjennom husker forfatterens navn redaksjonen ga seg til kjent, men skulle han fortsatt være i live og gjenkjenne sitt "verk", ville det være mimre om gamle dager.

neppe ha foreslått om han ikke hadde ment at Norge hadde kapitulert fullstendig.

Det ble sendt forespørsel til de norske myndigheter i London om hva de norske styrkene i Sverige skulle gjøre, etter at Norge hadde kapitulert. De fikk beskjed fra norske myndigheter i London gjennom den norske militærattasje i Stockholm at regjeringen ikke hadde bruk for dem. Det var ikke sven-skens avgjørelse.

Det er riktig at general Ruges oppfordring til offiserene i Nord-Norge om å avgi æresord til tyskerne skyldtes at han ikke ville sette skille mellom norske offiserer og at han for egen del gikk i fangenskap i stedet for å avgi det. Men general Ruge rådet sine offiserskolleger til å love: "På tro og ære erklærer jeg at jeg ikke skal utføre noen som helst fiendtlig handling av krigersk, politisk eller annen art mot det tyske rike, den tyske vernemakt eller tyske statsborgere så lenge Norge er okkupert". Kunne Ruge gi ordre om dette, hvis Norge fortsatt hadde vært i krig? Også Harald Wrede Holm avga dette æresordet skriftlig.

Administrasjonsrådets fullstendige oppløsning av også de sivile deler av Forsvaret kan riktignok ikke brukes som tolkning av ordlyden av kapitulasjonsavtalen. Men den viser tydelig at avtalen ble oppfattet som fullstendig kapitulasjon av begge parter.

Innlegget er sendt Aftenposten, som ikke tok det inn.

Motstandsavisene...

Forts. fra side 1

gelig kar, med et humør av det sjeldne. Han var også utstyrt med god forstand, men hans fantasi og rent gutteaktige eventyrlyst ledet ham ofte på villspor. Men *en uredd og ærlig motstander var han alltid*. Han hadde sine meningers mot, og selv hvor fornufsstridig det enn

kan være å dra til Spania og ofre sitt liv for en opprører som Franco, så gir det dog en god karakteristikkk av Gunnæs. Han var *aldri redd for å sette noe inn for sine meninger. En slik motstander må man ha respekt for.*

En slik erkjennelse av våre frontkjempere, der de med livet som innsats kjempet for Norge – mot bolsjevismen, har ikke norsk presse turt følge opp.

Kap.avtaler ...

Forts. fra side 1

ordlyden gjort innvendinger mot avtalen.

I kapitulasjonsavtalen for Holland av 15.05. 1940 ble oversjøiske områder (Indonesia) utenfor kapitulerende generals kommando-område nevnt spesielt og holdt utenfor avtalen.

Kongen, kronprinsen og regjeringen ble med til England i den britiske krysseren Devonshire, ifølge Skodvin "for å komme trygt fram." Selv i fredstid reiser konge og kronprins med forskjellige fly, for å redusere risikoen for å mis-te begge. En britisk krysser var neppe mindre utsatt for angrep enn norske båter. Kronprinsen foreslo å bli igjen i Norge. Det ville han

Intet er endt med...

Forts. fra side 1

med hjertet. Og, hans tyskvennlighet var først og fremst forbundet med fedrelandskjærlighet. Det var hans sikre overbevisning at Tysklands sak var Europas sak og frem for alt Norges sak. Han fulgte sin egen lin-

Forts. side 5 ➡

FOLK og LAND

UAVHENGIG AVIS

Ansv. redaktør:
KJELL BLICH SCHREINER
Ang. telef. se siste side!

Adresse: Postboks 3239 Elisenberg, 0208 Oslo.

Redaktøren treffes etter avtale.

Abonnement: Pr. år kr. 160,- (i omslag kr. 200,-, utland kr. 240,-).
Giro: 7877.08.52594

Abonnement (6 nummer i året) løper til det oppsies skriftlig.
Annonser forskuddsbetales med kr. 2,- pr. spalte mm. Minstepris kr. 100,-.

Utgiver: INSTITUTT FOR NORSK OKKUPASJONSHISTORIE

ÆRESORDET

“Forsvarets Forum” er et av de militære tidsskrifter vi leser med særlig stor interesse.

Her finner vi et blad som slår til der det trengs, og redaksjonen er modig nok til å berøre emner som andre av forsvarets tidsskrifter viker unna.

Nettopp derfor undrer det oss at heller ikke dette blad noen gang har gått til angrep på krigsrettsakene etter okkupasjonen hvor tiltale ble reist mot offiserer for “tjenesteforsømmelse og uverdige opptreden under krigen”. Dette etter at de avslø å følge anmodningen fra hærens overkommando om å reise ut av landet og stille seg til disposisjon for regjeringen.

Krigsrettsadvokaten mente at det var en ære og et privilegium å få dette tilbud.

Mange offiserer nektet likevel etter at de var frigitt av tyskerne mot æresord om ikke å kjempe videre mot dem. Det var etter at generalstaben ble oppløst den 9. juni 1940 dette skjedd, med anbefaling av general Ruge. Krigsrettsadvokaten mente imidlertid at æresordet ikke var gyldig grunn, da Forsvarsdepartementet hadde erklært at løftet ikke var bindende. Han mente videre at det var straffbart av mange offiserer at de senere lot seg ta til fange av tyskerne.

Søksmålene var ensbetydende med at man ville søke legalisert et åpent brudd med hevdvunne æresbegreper og rettsprinsipper. Ikke nok med at det ble erklært fullt lovlig å bryte et militært æresord, men det skulle også stemples som uverdige og straffbart ikke å bryte det. For øvrig: Med hvilken rett kunne Forsvarsdepartementet erklære at et æresord gitt tyskerne etter anbefaling av general Ruge ikke var bindende?

I all anstendighets navn må det være den løftet er gitt til som eventuelt kan løse en mann fra sitt æresord.

Kanskje “Forsvarets Forum” vil si sin mening om saken?

I arbeidet for sannhet og rett må vi også innrømme våre feil

Tidl. Hirdmann

Herr redaktør

Jeg er blant de lesere som bor på et sted hvor det ikke finnes tidligere NS-folk. Avisen vår er derfor det

eneste bindeledd jeg har til “mine egne”. Innholdet i *Folk og Land* er alltid godt og velskrevet, men jeg reagerer nok litt over avisens tilbøyeligheter til å “hoppe

Forts. side 7 ➡

“DE KÅLTE OSS NAZIYNGEL”

Baard H. Borge

BOK 260 s.

Det Norske Samlaget

Det er ikke med lett hjerte man tar fatt på et slikt stykke norsk historieskrivning. Tittelen lover ondt og den innfrir i så måte. Undertegnede er både yngel og opphav og anser seg som kompetent og meningsberettiget.

Først en takk til forfatteren som har balansert seg gjennom utmark, grums, råskap og hjerteløshet så nøkternt som stoffet tillater. Det er vel hevet over tvil at han har vært engasjert utover det akademiske, men han underbygger sine konklusjoner med stor nøyaktighet og et rikt kildemateriale. Bl.a. en omfattende spørreundersøkelse besvart av henimot 1500 NS-barn av ca. hundre tusen. (“NS-barn” er den brukte betegnelsen på barn av minst en forelder med NS tilhørighet.)

For en som altså både er yngel og opphav er det ikke vanskelig å engasjere seg, men det koster både svette og en og annen tåre. En systematisk fremstilling, skrevet på moderat nynorsk, gjør gjennomgangen “teknisk” grei. Overgrepene som det berettes om er groteske og uforståelige. Størst virkning har selvsagt NS-barnas egne beretninger fra skoler og andre offentlige rom, arbeidsplasser og sosiale samvær – eller forsøk på dette. Der er stort sett nøkterne fortellinger som gjør dem ekstra tunge å fordøye.

Den omtalte spørreundersøkelsen omfatter NS-barn født mellom 1928 og 1960, benevnt NS-barn og omfatter altså ca. 1.500 av 100.000 barn. Som det fremgår av fødselsårene forutsettes ikke medlemskap i noen NS-organisasjon. I tillegg kommer ca. 10.000 “krigsbarn” som er resultatet av de tallrike

kjærlighetsforhold mellom tyske soldater og norske vinner.

Dette er m.a.o. en omfattende undersøkelse og dermed troverdig. “Barnas” (de er nå alle over 40 år) skildringer og Borges kommentarer er trist lesning. Her fortelles om voksne menneskers, lærere og andre foresattes, mer eller mindre stilltiende bifall og også aktiv deltakelse i overgrep både av fysisk og mental art. En ting er at barnesinn og menneskeskjebner har fått skader som ennå ikke er helet, men verre er det å måtte konstatere ynkeligheten i store deler av det norske samfunnet. – Etter en “seier” som de ikke bidro til, i en krig de ikke deltok i, fant et flertall av nordmenn det opprettende under okkupasjonen – å gå løs på småbarn. De kunne ikke ha meget å fare med!

Borge leter etter tungtveiende grunner til den behandling disse småbarn ble til del, men finner dem ikke. Det er menneskelig umenneskelighet. Det de angivelig kjempet imot! Det er beundringsverdige avstand han klarer å holde til det makabre stoffet, men han har nok sine problemer her, han også.

Av de navngitte NS-barn her Eystein Eggen fått god plass. Kanskje er den berettiget – som unntak. Han led ingen overlast. Han kunne slå fra seg. Hans problemer var hans nære familie, har han berettet. Både som NS-barn og personlighet er han vel atypisk, uten at det skal forringe ham eller ekskludere ham i denne forbindelse. (I en parentes tillater jeg meg heller å anbefale hans forfatterskap til glede og ev. berikelse.)

Med hensyn til Borge har denne anmelder svært få innvendinger. Vi følger hans forsøk på å forklare, og hans forsøk på å finne muligheter til forståelse og forsoning, og for de aktive mobberne en endring i

holdninger, en forståelse av at NS-folk ikke bar på arvelige, dårlige gener som barna kunne bære videre. De var altså ikke “fødd skuldige”.

Her finner jeg det naturlig å minne om det formidable arbeide som er nedlagt av INO og andre enkeltpersoner og grupper for å komme frem til et mer korrekt bilde av de hendelser og de handlinger som har medført at NS-barna kunne betraktes som bærer av svik og fordervethet. Jeg tror at det fortsatt er den erkjennelse fra overgriperne etter okkupasjonens opphør i Norge som kan lette de rester av byrder, kanskje særlig mentalt, som fortsatt måtte hvile på NS-barna og Krigsbarna. Minst 250.000 nordmenn arbeidet i frivillig arbeide for den tyske vernemakten under hele krigen. De ble aldri tiltalt for noe landssvik. De var ikke medlemmer av NS og hadde heller ikke slike arbeidskolleger! Tusener på tusener bisto til Norges beste på offentlige kontorer, i samferdsel, forsyningsstjeneste osv. uten å få “flekke” selv, som kunne overføres til deres barn. De var ikke medlemmer i NS! De hadde den samme virksomhet under okkupasjonen som NS medlemmene, men ble aldri tiltalt. Var det slik at opphavet måtte ofres på svake premisser for at “de andre” kunne gå fri? Så fikk det ikke hjelpe at yngelen, barna, fikk som “fortjent”?

Borge trekker ikke slike slutninger. Det ligger vel heller ikke i bokens “agenda”. Her handler det ikke om juss; men om moral og menneskelighet. I så måte er denne boken et verdifullt bidrag. Jeg har ingen betenkelighet med å anbefale den og jeg synes det er på sin plass – som involvert – å takke forfatteren og de mange NS-barn som har bidratt til dette vektige tilskudd til vår samtidshistorie.

Hakon Warendorph

FRA STORTINGSMELDING 64, 1950

Riksadvokaten bekrefter tortur og mishandling av varetektsfanger

RIKSADVOKATEN: "Det kan neppe være tvil om at de her omtalte eksempler på høyst ureglementerte hendelser rundt rettsoppgjøret hører til de mørkeste sider av etterkrigstidens utrensingsprosess i Norge. Det må antas at der også eksisterer betydelige mørketall om slike forhold, som aldri vil kunne bli brakt til offentlighetens kjennskap. De vil kunne kaste enda mørkere skygger over frigjøringsfesten."

Fra Riksadvokatens rapporter om overgrep på fanger:

Om rapporterte og bekreftede misforhold i fangeleirer og fengsler gir Riksadvokaten mer og mindre detaljerte opplysninger i sitt omfattende rapportvedlegg til Stortingsmelding 64, 1950. Her skal kort omtales noen av disse (1):

Fra *Botsfengslet* ble rapportert at en tysk fange (*Aumeyer*) ble lukket inn i en autoklav som så ble varmet opp til hen i mot 60 grader. Da han ble sluppet ut, "virket han nervøs", heter det i rapporten (St.m.64 vedlegg s. 28).

Ubekreftede opplysninger sier også at autoklaven har vært benyttet overfor andre fanger.

Fra *Oslo Kretsfengsel: Åkebergveien og Møllergaten 19* refereres at der i frigjøringsdagene ble arrestert en *direktør I.*, som ble satt på celle tross sykdom og som først kom på sykehus etter tre dager. Han hadde da perforert magesår og døde av dette. Nærmere omstendigheter ble ikke etterforsket.

Vaktmannskap hadde avfyrt skremmeskudd mot *cellevinduer*. En rikosjett traff i en celle en varetektsfange I.H. i h. brysthalvdel. Han fikk varige følger pga. en plexus brachialis-skade (nervefletningen til h. arm).

Tidligere leder av Finansdepartementet i Terbovens første kommissariske regjering, *banksjef Erling Sandberg* (som ikke var medlem av NS) og som var 66 år og syk, ble sammen med 4 vaktmannskaper fra Møllergaten 19 til *Rettsmed-*

isinsk Institutt. Her ble de tvunget til å legge fem halvt oppløste lik i kister og deretter bære kistene ut. Hendingen ble bekreftet, men de skyldige ble ikke identifisert. Sandberg ble for øvrig frifunnet av Høyesterett.

Det ble ellers bekreftet at det på *Victoria Terrasse* hadde forekommet straffeekseris under lufting, og at der hadde foregått oppstilling under en hel natt uten at fangene hadde fått vann eller mat. (St.meld.64, tillegg 1s. 43).

Fra *Hønefoss* ble det bekreftet at man der hadde ansatt en tidligere kriminell som hjelpepoliti, og som foregav seg å ha rett til å avhøre to fanger. Under "forhøret" ble fangene slått i ansiktet så de mistet flere tenner. Vedkommende "politimann" ble senere dømt til sikring pga. psykiske avvikelser.

Knappen-leiren ved Bergen var til å begynne med under bevoktning av "Bjørn Vest" gruppens folk. En natt i juni ble det iverksatt en langvarig oppstilling ("appell") av de kvinnelige fanger pga. mistanke om skudd i leiren. En fange ble tildelt ørefik, en annen falt og pådro seg *hjernerystelse* og en tredje fange *aborterte* etter appellen. Den ble omsider avblåst da det viste seg at det var en av vaktene som hadde avløst skuddet (s. 45).

Fra *Drammen* kretsfengsel ble rapportert at *uvedkommende* var sluppet inn i fengslet og gitt landssvik-ukjente varetektsfanger ført av vaktmannskaper fra Møllergaten 19 til *Rettsmed-*

Fra *Malakoff-leiren* ved Moss berettes det "at da lik

av flere henrettede var kommet ned i krematoriets kjeller, ble fanger beordret til å åpne kistelokkene og se på innholdet for å overbevise seg om at likene var bakbundne og hadde nakkeskudd. Fangene måtte deretter løpe tilbake til fengslet".

Fra *Espeland ved Bergen* var det klaget over straffegymnastikk, lange "appeller", likgraving, innespering i "bur", vekking midt på natten. En fange HR som var arrestert og hadde nyresykdom, "døde 11/7-1947 pga. nyrebetennelse og urinforgiftning".

Fra leiren i *Innherred - tidligere Falstad* - ble det rapportert om en fange, en 40 år gammel ingeniør E., som hadde vært innlagt på *sinnssykeasyl* inntil han fikk dom på 6 års fengsel. Han ble da overført *Innherred-leiren*, der han de første dager ble satt til å grave opp lik fra *tyskertiden*. E. opplyste at han var blitt mishandlet av en tidligere *jugoslavisk tysk fange* som nå var blitt ansatt som fangevokter. E. forklarte seg til lensmannen i Skogn om overgrepene som innbefattet *likoppgraving med bare hendene uten hansker*, og påbud om å fortære *nistemat 50-60 meter fra gravene*. E. ble på ny innlagt *Østmarka sinnssykehus* under diagnosen *depresjonspsykose*. Det var imidlertid tvil om diagnosen, og nye sakkyndige ble oppnevnt. Diagnosen (av ingeniøren! - red. anm.) ble nå endret til "mangelfullt utviklede og varig svekkede sjelsevner".

Den jugoslaviske fangevokter var i mellomtiden

repatriert.

Fra *Finnsneset ved Kabelvåg* opplyses:

"Fengselsstyret ble allerede 18. juli 1945 av ordføreren i Kabelvåg telegrafisk gjort kjent med at straffemetoder med straffeekseris har vært anvendt mot de internerte landssvikfanger på en *hensynsløs og brutal* måte "til offentlig beskuelse på en måte man bør være forskånet for". Det ble klarlagt at det med *distriktpolitistjefens* godkjenning ble utført *straffeekseris* med bistand av en gruppe militære, som *sjefen for en avdeling av kystartilleriet* hadde stilt til disposisjon. Gruppen bestod av 1 offiser, 4 serjanter og 14 menige, alle tilhørende "Skotlandsbrigaden". Øvelsene startet med *springmarsj fra Finnsnes til Kabelvåg*, deretter *gymnastikk på Kabelvåg torg*, mens folk så på, og deretter fortsett *springmarsj til en idrettsplass 300 m. fra torget*. Her ble fangene inndelt etter alder; de som var 45 år og eldre fikk "alminnelig gammelmannsgymnastikk", i følge den militære leder. Resten ble drevet i linjegymnastikk samt 20 meter åling. Linjegymnastikken ble avbrutt av springmarsj to ganger rundt fotballplassen. Under straffeekseris forekom to besvimelser, slag og spark ble utdelt, og en mann fikk et kraftig spark i testiklene. (Det ble senere erkjent at han fikk testikkelkreft og døde av dette i 1948).

Den militære påtalemyndighet fant ingen grunn til å reise sak mot noen av de vedkommende militærper-

soner. Vedkommende politimester som hadde blitt klar over at dette hadde glidd ham ut av hendene, søkte imidlertid avskjed en måned senere, og han opplyste i ettertid at grunnen var at han tok seg særlig nær av denne episoden.

På *Miltenberg leir* ved Porsgrunn ble også klaget over straffbare trusler og brutal opptreden, samt utilatelig fri tone overfor kvinnelige fanger, og det var innrømmet å ha funnet sted samleie mellom fanger og vaktmannskap. Vedk. fangevokter unnskyldte seg med at det var ekte følelser.

I en midlertidig fangeleir i *Langesund skole* var en kvinnelig fange tvunget til å klatre i tau, og "under pistolhot (trussel, red. anm.) tvang man henne til gymnastikkøvelser på en rå og brutal måte". Vedkommende hjemmefrontmann ble dømt til 8 måneders fengsel i forhørsretten, men ble frifunnet i lagmannsretten.

På *Sydspissen leir* ved Tromsø ble fanger beordret å bruke likkiste som seng. Det ble holdt hardt arbeidstempo og gymnastikk uten at fangene var skikket til det. Slag og spark og avfiring av skudd i nærheten av fangene var også bekreftet (s. 50).

Fra *Voss* ble bekreftet at to landssvikfanger i juni 1945 ble satt til å vaske et kvinnelig, og ble herunder tildelt slag og spark. Deretter måtte de åle på gulvet slik at knær og albuer ble blodige og hudløse. "Siktete forklarte at han var klar over at han gjorde seg skyldig i straffbar handling". Han ble

Fra Stortings...

Forts. fra side 4

idømt 6 måneders betinget fengsel. Saken ble etterlyst i Stortinget av representanten Wikborg 9/7-47 (s. 51).

Ved Vollan fengsel for kvinnelige landssvikfanger ble tre innleide fengselsbetjenter anklaget for utuktig omgang med de kvinnelige fanger. 1 ble frifunnet, 1 fikk 5 måneders fengsel og 1 fikk 120 dagers fengsel (s. 52).

Utålmodighet ved altfor lemfeldig og sendreiktig behandling av landssviksakerne var utbredt i vide kretser, og resolusjoner mot myndighetene var vanlige. Det ble også rapportert om aksjonsgrupper, noe som ordensmakten så svært alvorlig på.

I Vestfold bortførte således ni hjemmefrontfolk den 26. juni 1945 seks forretningsmenn bosatt i Tønsberg, Stokke og Andebu. Disse var alminnelig ansett for å være profitører. De ble kjørt av sted i bil og tvunget til å ta opphold i en jakthytte i Andebu, der de ble satt under bevæpnet vakthold til 29. juni. Under oppholdet ble de satt til å skrive egen-erklæringer om profitørvirksomhet. De ble herunder stadig truet med skyting, og den dag de ble løslatt, ble det gjort klart til fingert henrettelse, og de ble satt til å grave sine egne graver i en myr. Deretter ble de overlatt til politiet i Tønsberg.

Gruppen hadde gjort seg skyldig i grov mental tortur samtidig med ulovlig frihetsberøvelse. Troppen som for øvrig var svært populær og ansett, ble straks dimittert, da Milorg ledelsen fikk greie på forholdet. "Generalpreventive hensyn var ikke nødvendig, og strafferettslig forfølgning var ikke ønskelig", slik politimesteren uttrykte det. Riksadvokaten unnlot derfor påtale (s. 57).

Tankevekkende er følgende kommentar fra politimester A.R. i Trysil (vedlegg 1, s. 61). Uttalelsen ble gitt i anledning klage på mishandling av en fange fra grensepolitiet. Etterforsker-

ne i saken var to politimenn utdannet i Sverige:

"Sommeren 1945 diskuterte jeg flere ganger avhøringsmetodene med etterforskerne. Avhøringsmetodene var det vanskeligst å komme til enighet om med de "svenske" etterforskerne. Jeg kan ikke fri meg fra det inntrykk at de på kurser i Sverige måtte ha lært noe som ikke lot seg passe inn i våre "gamle metoder", de mente at disse var utilstrekkelige overfor gestapister og hardkokte NS folk. Jeg fikk dog etter hvert etterforskerne til å forstå at loven ikke tillot skarpere metoder enn våre "gamle", idet jeg hevdet at det ikke bare var galt (ulovlig) å sette seg ut over dem, men at det også var uheldig at en etterforsker satt seg ut over loven, selv om det kunne se ut som om det lønte seg i øyeblikket".

I Riksadvokatens kommentarer heter det:

"De forskjellige klager som er forekommet, er etter hvert blitt behandlet. I visse tilfeller administrativt på den måte at tjenestemenn som har forgått seg er blitt fjernet. I grovere tilfelle er det blitt reist straffesak."

Riksadvokaten peker på noen slike saker som er blitt avgjort eller som den gang var under forføyning:

I mai 1946 ble det reist krigsrettsak mot de fire militærpersoner i Tromsø som hadde forgått seg mot fanger i Sydspissen fangeleir. En av disse ble frifunnet, de tre andre idømt noen dagers fengsel. Etter anke skjerpet Høyesterett dommen for den enes vedkommende til 6 måneders betinget fengsel. Ved en krigsrettsak i Bergen i oktober 1947 ble en militærperson idømt 6 måneders betinget fengsel pga. mishandling av to fanger i en fangeleir på Voss i juni 1945.

For borgerlige domstoler var fire fangevoktere satt under tiltale av statsadvokaten for Agder og Rogaland for mishandling av fanger. I lagmannsrett i februar 1948 ble tre av disse frifunnet. Under to Høyesterett saker fremkom at det antagelig

hadde forekommet mishandling i en fangeleir på Sunnmøre. Riksadvokaten forlangte etterforskning av disse sakene ved ordrer i oktober 1947 og februar 1948.

Statsadvokaten i Oslo reiste i oktober 1947 tiltale mot to vaktmenn på Akershus. Saker var i 1950 også under etterforskning på Hønefoss og i Moss. (St.m.64 vedlegget s.17)

Riksadvokaten uttalte også at "man ikke må betrakte arrestasjonene og fangeleirene som ledd i en alminnelig rettspleie. Først og fremst var det en kjempemessig militær- og politimessig manøver, en taktisk operasjon for å opprettholde den indre ro og orden". (Så langt St.meld. 64, 1950. Vedlegg s. 58).

Intet er endt med...

Forts. fra side 2

je. "Og jeg er viss på," sa fru Hamsun, "at før eller senere vil iallfall norsk ungdom forstå ham". Ømheten for ungdommen går som en rød strek gjennom Hamsuns liv og diktning, han som ikke bare hadde skrevet "Sult", men levet "Sult". "Ærer de unge", tanken ligger under også det han skrev i okkupasjonsårene.

Fru Hamsun pekte på den rette linje som går gjennom alle Hamsuns tanker og idealer, fra hans ungdom til hans død. De samme tanker og idealer som fylte ham i okkupasjonsårene. Hans ungdomsår falt i en tid da tanken på det pangermanske var i høysetet. Våre store diktere med Ibsen og Bjørnson i spissen søkte jo nettopp til Tyskland. Og i Tyskland fant Hamsun forståelse og hjelp, og det utviklet seg en gjensidig tiltrekning mellom den tyske folkesjel og Hamsuns idealer, noe "som ikke har noe med det taskenspilleri å gjøre som heter politikk," men er langt dypere følelser.

Hamsun kunne forstå Nietzches tanker om overmennesket og omvurdering

av verdiene, men filosofen var ikke på noen måte dikterens "læremester i Nazisme".

Fru Hamsun fortalte om oppropet som Hamsun i april dagene 1940 skrev til de norske soldater om å nedlegge våpnene. Av en kjent og aktet mann, nå som da, ble han oppfordret til å skrive oppropets tekst, og en mengde personer hadde meldt fra at de ville underskrive et slikt opprop. Hamsun skrev teksten, og gjorde uttrykkelig oppmerksom på at den kunne forandres hvis noen av underskriverne ikke var fornøyd. Oppropet ble publisert i kringkasting og presse med Knut Hamsuns underskrift, den eneste.

Knut Hamsun skrev utallige bønneskriv til Terboven med henstilling om å benåde dødsdømte unge gutter. "Men Terboven ble etter hvert lei av alle henvendelsene fra oss ute på Nørholmen," sa fru Hamsun. "Og da Hamsun reiste til Wien, var det så visst ikke av iver etter å delta på en journalistkongress flere og åtti år gammel, men han håpet å få utvirket at Terboven ble fjernet fra sin stilling i Norge. Men han ble liggende syk der nede, det var nervene som sviktet."

Hamsun var en ivrig avisleser, men han skjønte ikke annet enn hva *ordene* sa, og da det etter hvert ble klart i hvilken retning seiersvinden blåste, kunne han jo ha gått over i den annen leir, "omvendt seg på dødsleiet," sa han selv. Men han gikk sin egen vei, "i utakt med sitt folks rytme," overbevist om at han, som var elsket og beundret, var den samme som før. "Han hadde barnets naive sinn, og barnets trass, og den store dikters visjonære syn, men han var aldri forræder." Til slutt leste fru Hamsun noen kapitler av sin bok "Regnbuen". Fru Hamsun høstet varmt bifall.

Også Marie Hamsun fikk "syndenes forlatelse" etter at dommen var falt. "Intet er endt med døden," skrev Hamsun, og utviklingen har gitt ham rett.

- Skjebnen har overrasket oss i de siste årene!

Marie Hamsun forteller om renessanse for Knut Hamsuns bøker.

"Ofte i de senere år har jeg syntes at skjebnen har vært hård mot oss Hamsuns. Des- to mer forundret er jeg blitt over at skjebnen har hatt så store overraskelser for oss i de siste årene!"

På møtet i Den Litterære Klubb i Trondheim fredag gjorde Marie Hamsun denne refleksjonen:

"Intet er endt med døden! skrev Knut Hamsun i et dikt, og utviklingen har gitt ham rett. Det har skjedd en stor forandring i de 2 årene som er gått etter hans død. Det er faktisk blitt en renessanse for hans bøker både her i landet og kanskje over hele verden. Det ville gledet Hamsun om han hadde fått oppleve den."

Allerede for ett år siden holdt Studentersamfundet i Oslo en samfunnsaften som var viet Knut Hamsun. Gymnasiaster i Tønsberg forlangte på et møte at Knut Hamsun skal inn i lærebøkene igjen. Hans bøker trykkes opp igjen her hjemme, i Tyskland, Sverige og Finland. I denne måneden arrangerte en Hamsun-uke i Helsinki med Marie Hamsun som gjest.

"Etter at "Regnbuen" kom ut har jeg fått så mange brever at jeg synes nesten jeg er i slekt med halve Norge," sa fru Hamsun bl.a.

Så leste fru Hamsun et par kapitler fra "Regnbuen". Nemlig kapitlet hvor hun forteller om det første møte med Hamsun, og bokens siste kapitel, hvor hun tar avskjed med ham for godt.

Det fremgikk tydelig at Marie Hamsun i sin ungdom har vært skuespillerinne. Hun leste klart og meget godt, og grep publikum til dels til tårer.

Formannen, disponent Kristen Mo, fikk forsamlingens varme tilslutning i sin takketal.

Frontsøster Erna Olsens donasjon til Redningsselskapet:

“Folk og Land” slår mynt på gaven, sier dagspressen. Krigsseiler vil ha skuta omdøpt (!).

Redningsselskapet takker for gaven og beholder navnet

I “Folk og Land” nr.2. 2002 bragte vi meldingen om frontsøsteren Erna Olsen som testamenterte hele sin formue på 2,7 millioner kroner til Redningsselskapet og fikk en redningsskøyte oppkalt etter seg.

Vårt oppslag hadde ingen andre hensikter enn å vise til at trondhjemskvinnen også etter sin død reddet liv, slik hun gjorde da hun som Røde Kors sykepleier reddet sårete soldater fra begge sider på østfronten. Meldingen vår bragte de helt store overskrifter i flere av landets største aviser, hvorunder de forvrent de hele gjennom sine påstander om at “Folk og Land” ville “slå mynt på trondhjemskvinnens skjebne”. “Adresseavisen” i Trondheim ga lørdag 11. mai plass på nærmere en helside for sine kommentarer til vår beretning om Erna Olsen.

Bl.a. skriver avisen:

Da redningsskøyta ble døpt i Trondheim i fjor, viste ingen noe om kvinnen som hadde skjenket millioingaven til Redningsselskapet. Nå hyller gammelnazistenes propagandaavis, Folk og Land, Erna Olsen som en av sine egne.

Det var stor stas i Ravnkloa den lørdagen da dåpen skjedde i slutten av oktober i fjor. Politimester Marum og flere andre av byens notabiliteter var på plass, sammen med Redningsselskapets ledelse med generalsekretær Anne Enger Lahnstein i spissen. Og Strinden Promenade Orchester spilte da gudmor Ingrid Søreid døpte den nye redningsskøyta Erna Olsen, navnet på trondhjemskvinnen som hadde gitt Redningsselskapet hele 2,7 millioner kroner.

Stort mer enn navnet viste man ikke. I testamentet som hun skrev to år før sin død i 1996, fremgår det at

Erna Olsen ble født i 1918, og at hun ikke etterlot seg livsarvinger. Uten nærmere begrunnelse bestemte hun som sin siste vilje:

“Jeg testamenterer hele min formue, bankinnskudd og obligasjoner til Norsk Selskab Til Skibbrudnes Redning. Den testamentariske gaven skal disponeres av 4. distrikt Trøndelag”.

Nye opplysninger

Men for noen uker siden – og et halvt år etter at redningsskøyta hadde fått hennes navn – kommer det en mann opp til Redningsselskapet med opplysninger om at Erna hadde deltatt i krigen som sykepleier på tysk side. Og i siste nummer av propagandabladet Folk og Land forsøker gammelnazistene å slå mynt på trondhjemskvinnens skjebne: “Frontsøsteren som fikk en redningsskøyte oppkalt etter seg”.

Opplysningene kom overrumplende på Redningsselskapet. Her er man ikke glad for det som i ettertid er kommet frem.

• Jeg fikk disse opplysningene for en uke siden. Det forandrer ikke det faktum at dette ga oss muligheten til å bygge redningsskøyta, sier Anne Enger Lahnstein.

Hun har liten forståelse for at det skal være nødvendig å gjøre et poeng av hva Erna Olsen foretok seg under krigen og mener det er på tide å glemme.

• Jeg må minne om at krigen sluttet for 57 år siden. Det er sørgelig å trekke frem dette nå. Det kan sverte hennes ettermæle. Vi har ikke vært klar over hennes bakgrunn. Disse opplysningene kommer imidlertid ikke til å forandre på noen ting. Vi er glad for denne gaven og at hun nå etter sin død, bidrar til å redde liv. Vi er helt avhengig av gaver for å kun-

ne bygge redningsskøyter, sier Anne Enger Lahnstein. Hun tror folk forstår at de kreftene som forsøker å bruk Redningsselskapet for å fremme nazisynspunkter, er så malplasserte at de faller på sin egen urimelighet.

Ingen nær familie

Hva er det så Folk og Land forteller om den ukjente trondhjemskvinnen? Forfatteren presenterer seg som en bekjent av Erna Olsen. Under krigen, fra 1943 til 1945, var hans kone sammen med henne. Begge tjenestegjorde som sykepleiere på tysk side. De to kvinnene tok sin utdannelse i Danzig, hadde en kort tjeneste på et hospital i Østpreussen og kom senere til krigslasaretet i Danzig-Oliva, og deretter til Ljubljana i Slovenia.

I Trondheim drev Erna Olsen presenningsverksted og flaggfabrikk sammen med sin far, og senere alene etter farens bortgang. Faren var opprinnelig kaptein i handelsflåten. Hun satte pris på omgangen med sjøfolkene på fraktestartøyene som også var kunder ved fabrikkene, og dette var kanskje bakgrunnen for den rause gaven hun senere kom til å gi til arbeidet for å redde folk på sjøen. Etter et langt arbeidsliv, solgte Erna Olsen eiendommene sine blant annet i Fjordgata. Derfor satt hun igjen med en god slump penger som pensjonist.

Hun bodde alene, og like før sin død skal hun ha fått et illebefinnende og blitt liggende på gulvet i et kaldt hus hjemme på Singsaker før hun ble tatt hånd om av naboer som fikk slått alarm. Hun døde 77 år gammel. Etter eget ønske ble hun gravlagt i en anonym grav i Minnelunden ved Tilfredshet kirkegård. Hun skal ikke ha hatt noen nær familie, og for naboer og kjente var det

ingen grav å legge blomster på, ifølge Folk og Land.

Fortid bekreftes

At Erna Olsen virkelig var frontsøster, bekreftes av en person som er tilknyttet et av krigsmuseene.

Burde Redningsselskapet ha sjekket nærmere før de ga den stolte skøyta kvinnens navn? Ragnar Brenne, som har arbeidet i 15 år med testamenter og gaver, mener det ikke var naturlig å grave i hennes fortid. Det ville vært uetisk.

• Hun etterlot seg et vanlig testamente. Men beløpet var ekstraordinært stort, og det var svært få opplysninger knyttet til kvinnen. Jeg har ikke vært borte i noe lignende, og det gjorde saken spesiell, sier Brenne.

Selv om han visste lite om kvinnen, hadde heller ikke Karl Ivar Fossmo, distriktssekretær i Redningsselskapet, betenkeligheter med å la skøyta bære Erna Olsens navn.

• Det er naturlig og i pakt med vår tradisjon å hylle en giver på denne måten, sier Fossmo.

Hun understreker at millioingaven ikke dreier seg om krigsutbytte, men penger tjent i familiebedriften og ved salg av eiendom da trondhjemskvinnen pensjonerte seg.

• Det Erna Olsen gjorde i sin ungdom, kan da umulig ha noen betydning nå, sier Ingrid Søreid. Det var hun som knuste flasken mot baugen da båten ble døpt. Det har gått så mange år – det er fortid, mener hun.

Fantastisk båt

Han tenkte neppe på Erna Olsens fortid, trondhjemsmannen som tirsdag ble hjulpet av redningsselskapets nye skøyte. 15 minutter brukte “Erna Olsen” fra Skansen til Frøsetskjæret. Da skøyta nådde cabincri-

seren, var den i drift mot skjæret. Det kunne gått galt.

• En fantastisk båt, sier skipper Jøran Sand etter å ha brakt cabin cruiseren trygt tilbake i båthavnen.

• Hun er så rask at selv hurtigbåten vil ha problemer med å holde tritt. Med denne damen har vi fått økt sikkerhet i Trondheimsfjorden.

De liker ikke det de får høre, krigsseilerne i Kjøpmannsgata. – Redningsselskapet burde undersøkt bedre, sier leder i Trondheim krigsseilerforening, Alf Volan. – Samtidig er det en gammel historie, sier han.

Men Ragnar Fondevik, som seilte ute fra 1938 til 1945, blir sint:

• Selv om kvinnen har gitt en stor testamentarisk gave, måtte det gå an å finne et likere navn enn etter en som har vært nazist. Jeg har selv vært medlem av Redningsselskapet, og støtter fremdeles arbeidet med å kjøpe lodd og lignende. Dette likte jeg ikke. Skuta burde bli omdøpt.

At gamle NS-folk nå bruker navnet på redningsskøyta i sin propaganda, synes flere det er vanskelig å godta.

• Enkelte gir aldri opp. De forsøker å forherlige dem som stod på nazistenes side under krigen, sier støtte-medlem Halvor Nordtømme. Men en av enkene etter en krigsseiler sier:

• Frontkjemperne og frontsøstrene var ikke nødvendigvis nazister. De kjempet for det de trodde på.

Trygve Kjærevik er også krigsseiler, men på grunn av sykdom er han sjelden i foreningen. På telefonen sier han:

• Kanskje er det hennes måte å gjøre opp for seg. Det synes jeg er pent. Meg gjør det ingenting at skøyta bærer hennes navn.

“En villand svømmer stille”

«Lill-Ba»

For mange år tilbake ble jeg fortsatt videre og det var bedt med på en andejakt. Jeg var ung og uferdig og det var en deilig dag. Han var en god venn og et sjarmerende menneske.

Vi nærmet oss vannet, - tjernet.

• Hysj, sa han og stoppet brått. Likeså jeg. Det ante meg at alvorlige ting foresto. Vi la oss ned. Med geværløpet skjøv han var somt noen grenser til side. Tjernet lå foran oss.

• Stille for fa'n; hveste han frem.

Jeg hadde verken beveget meg eller sagt et ord.

• Etter meg, hvasket han, hes i røsten av opphisselse. Han ålet seg fremover, - den store baken hans disset foran meg. Han løftet plutselig hånden som en imperativ. Jeg stoppet automatisk. Han gjorde noen underlige fakter i jegerens tause terminologi. Jeg forsto at stunden var nær.

Egentlig var det hittil komikken ved det hele jeg festet meg ved. Jeg nød ellers den vakre morgen, vekstenes forgespill. Jeg beundret edderkoppens nett, som glitret i sollyset. Det var som spunnet av Arachne selv. En mesterlig vev av geometrisk sindighet. Og jeg falt hen i en viss filosofisk meditasjon over hvordan døden overalt står på lur, - selv med skjønnheten som sitt sterke våpen. Men min venn ville ha henført slike tanker til en høyst prosaisk dyspepsi. Han ålet seg

som om hans egen åndeløse spenning ga skjelvninger i luften. Så plutselig stanset han, la geværet i spenn, pekte.

Nei, å nei -, der kom andemor svømmende. En rekke nøster fulgte. Noe så vakert, hvilken idyll av familiefred! “En villand svømmer stille” ... og jeg mintes bilder jeg hadde sett hvordan byens folk hadde veket til side for en andemor med følge, som over gaten var på vei mot statens “blinkende øye”. Politimannen, som varsom ledet presesjonen...

Og her, i dette øyeblikk, lå et av de samme mennesker klar til å skyte en andemor selv! Var dette min hjertegode venn?

Han tok sikte.

• Never, tenkte jeg, etter en stille, indre kamp, hvorvidt jeg virkelig sto i ferd med å skrive et uhørt kapittel i jegerlivets annaler. Jeg ville, ja. Jeg smilte oppmuntrende til ham, hvoretter jeg fast og bestemt trådte på en riktig tørr og god kvist. Denne knakk slik som en ansvarsbevisst kvist bør gjøre det i en slik situasjon, hvoretter hele kullet momentant flagret bort. Jeg følte meg glad og befridd. Andemor ville sikkert vitne for meg på den ytterste dag.

Men min venn nyttet uttrykk som jeg fant noe uhøviske og jeg så bedrøvet mot jorden.

Jeg er aldri senere blitt innbudt til noen jakt - med ham.

Nazilederen Goebbels blev af Studenterforeningen inviteret til at holde tale i København. Det stoppede den danske regering dog. I stedet blev aftenens taler udenrigsminister Much - som blev modtaget med en pibekonsert, fordi studentene var forargede over, at de ikke fik lov til at høre nazilederen. Året før hadde der været en afstemning mellom Danmarks studenter om,

hvem der var den mest populære politiker. Mussolini kom ind på en klar førsteplads. Han fik flere stemmer end alle de andre til sammen.

Hundredvis af forfattere, professorer, adjunkter og lektorer lod sig bluffe af stalinismen i 30erne. De ville ikke se nedslagtingerne af 20-30 millioner russiske bønder under tvangskollektiviseringen i begyndelsen af 30erne - eller nedslagtingerne og deportationerne af andre millioner i 36-37-38. De russiske intellektuelle kaldte Stalin for “bonde-slagteren”. De danske tilbad ham som en Gud. De gav tonen an i aviser og tidsskrifter. Der skulle gå 30-40 år før det begynte at dæmre for nogle af dem, og så ville man have, at arbejdsmand Olsen i Saxogade - med 14 kroner og 75 øre om ugen i socialhjælp - skulle være klogere!

George Orwell siger et eller andet sted om stalinismen:

“Du skal være medlem af intelligentsia for at tro på den slags - en almindelig mand kunne ikke være sådan et fjols.” Det er ikke rigtigt, Orwell. Din “almindelige mand” i 30ernes Danmark læste de aviser og bøger, som intelligentsiaen skrev, og den modsatte fløj forherligede nazismen. Der var Olympiske Lege i Berlin i 1936. Mit eget forbillede var løberen Henry Nielsen, der satte verdensrekord på 3.000 meter. Han meldte sig senere til Frikorps Danmark” og døde på østfronten. Hvor mange unge danske idrætsmænd kan ikke have tænkt: “Når han er nazist, så...”. Og alle tiders mest berømte sports M/K Ragnhild Hveger og hele hendes familie var nazister.

MEN jeg blev jo ikke nazist.

Vi i DKP gik altså i krig med nazistene - som sagt tilfældigt - og selv om der jo var denne Hitler-Stalin-pagt, og selv om vi først hadde fået at vide af vor partiformand, at det var englænderne og franskmændene, der var fjenderne, og at “Arbej-

derbladet” kaldte den gryende modstandsbevægelse for “lakajer for engelsk kapitalisme”, men unge mennesker er jo hurtige til at omstille sig efter deres idoler - så vi lærte meget hurtigt at hade tyskerne.

Man meldte sig hos dem, der lovede os en bedre verden, kommunisterne og nazistene - og gamle venner blev dødsfjender.

Bostaveligt dødsfjender. Da jeg efter krigen forsøgte på at finde du av, hvad der var sket med gamle kammerater fra Valby og Vesterbro, fik jeg at vide, at en var død på østfronten, en anden hadde fået otte års fængsel som landsforræder, en tredje var død i en tysk KZ-lejr, en fjerde skudt efter en sabotageaktion - men jeg husker ingen af dem som særligt onde eller særligt gode.

I arbeidet for ...

Forts. fra side 3

bukk” over de feil tyskerne og NS gjorde under okkupasjonen. Skal vi kjempe for sannhet og rett må avisen også ta med disse.

Selv minnes jeg med gru “Våpenhirden” og “Alarmenheten” som drev norske gutter til rakkertjeneste som vaktmenn over sovjetiske og serbiske fanger i Nord Norge eller brukte som blodtørstige hunder på jakt etter hjemmefrontleirer.

Jeg minnes også de siste måneder av okkupasjonen da ærlige og bra NS-folk helt opp mot 70 årsalderen (på mitt daværende hjemsted) plutselig ble beordret til våpentjeneste. De ble trukket ut av sitt arbeide, måtte forlate sine hjem og løpe rundt som preussiske soldater. Mange nektet. En ting var frivillig å melde seg til krigsinnsats mot kommunismen som var vår eneste virkelige fiende, en annen å bli shanghaiet til en tjeneste hvor disse plikttro, men mindre tenksomme kamper risikerte å bli satt inn i

kampen mot egne landsmenn. Jeg vet at tyskerne sto bak det hele og ga blaffen i Quisling som prøvde å stanse svineriet. Men burde ikke Føreren trådt tilbake etter Terbovens og Sipos egenmektige og brutale fremferd? Når Tyskland ikke en gang kunne bekvemme seg til å gi oss den fredspakt som i kunnegjøringen 1. februar 1942 sto som “førsteoppgaven”, da kunne man ikke forlange et våpenbrorskap av et parti som befant seg i et land som fortsatt var okkupert.

Nei, det har gått mer og mer opp for meg at tyskerne misbrukte Nasjonal Samling. Vi hadde nok hatt for stor tillit til de løfter om frihet og selvstendighet som ble gitt, all den stund Hitler ikke en gang hadde interesse av å gi oss noen fredspakt.

Jeg er fortsatt den samme NS-mann som kjempet for et Norge for nordmenn uten kommunistisk eller nazistisk styring, og selv etter 10 års innesperring etter okkupasjonen ser jeg på Nasjonal Samling som det beste parti landet kunne få. Men feil hadde også det. Det er disse som nå bør innrømmes.

Red. ann.

Hva mener leserne?

Kai Munk...

Forts. fra side 1

mester i byen rullede den røde løber ud. Desuden blev nazisten, Gøring tildelt den høyest mulige danske orden, Storkorset af Dannebrogordenen med bryststjerne og diamanter. Han blev modtaget med åbne arme alle steder.

Abonner
på
Folk og Land
til et
ungt
menneske!

Okkupasjonen var en ydmykende ulykke for Norge. Et resultat av forsømt forsvaret, nøytralitetsvern og ineffektiv folkerettslig aksjon ved Jøssingfjord og ditto mineutlegning. Rettsoppgjøret var like ille.

Dette emne behandler Sverre Helliksen i sin bok "Tenk selv" som følger:

"Det som har preget norsk rettsoppgjør i motsetning til andre tysk-okkuperte land er at Høyesterett anså den norske regjering i London som kompetent lovgiver. Sogar imot norsk lov, Grunnlovens §§ 17, 96 og 97 og art. 43 i Haagerkonvensjonen

Landkriksreglement, vedtatt av Norge og inntatt i Lovtidende 1910 s.500. Anordningene fra utlandet, fra flyktninger som selv var bundne av engelsk lov, ble godtatt av Høyesterett ved kjennelse av 9. august 1945, som forkastet den unge Haalands anke over dødsdom iflg. særdomstol. Derunder godtok Høyesterett straffbarhet som medlem av NS mot 4 av sine betydeligste medlemmer, som også voterte mot dødsdom. Der var 7 imot disse 4, men av de 7 var 3 falt for aldersgrensen og ulovlige som dommere. 1 var inhabil. Følgelig et flertall på 4 og 3 for frifinnelse. Dette fikk vi først vite etter at dommen for titusener – i årevis – har vært ansett som prejudikat for et ordinært medlemskaps straffbarhet.

Sådan kollektiv straffbarhet og erstatningsansvar for andres handlinger er noe helt ukjent. Spørsmålet var oppe i den strenge "seierherrenes dom" i Nürnberg men ble avvist. Rettspresident, amerikaneren Shake, uttalte: "Det ville være ensbetydende med å fastsette en kollektiv skyld som ville ha en masseavstraffelse som følge, en masseavstraffelse som man ikke har presedens for i internasjonal rett og som ingen berettigelse har mellom menneskene."

Med denne innledning leser vi et innlegg i Aftenposten, datert 07.05.2002, med overskrift: "Skam å være NS-barn i dag."

Fakta i klartekst

Historikeren Baard H. Borge hevder i sin nye bok om NS-barna at det selv i dag er forbundet med skam å ha foreldre med NS-bakgrunn.

NS-barn ble frosset ut og mobbet av klassekamerater, lærere og andre voksne, 100.000 barns opplevelser er en glemt side ved norsk krigshistorie, hevder historikeren Borge i forbindelse med lanseringen av sin nye bok "De kalte oss naziyngele". Borge stiller også spørsmål ved den glorifiserte fremstillingen av motstandskampen, og mener det er tid for nyanser i historiebøker og 17. maitaler.

55.000 nordmenn var medlemmer av NS. Det betyr at det er anslagsvis 100.000 barn av NS-medlemmer i Norge. Utfrysingen av NS-barn var en bevisst politikk fra den norske hjemmefronten. Parolen var effektiv: "Du skal ikke være venn med quislinger, du skal ikke omgås dem, du skal ikke engang hilse på dem. Dine barn skal ikke omgås deres barn."

Tidligere mil.org.sjef i Oslo, O.M. Langeland har skrevet boken "Dømmer ikke". Når en har lest boken vil de fleste være i tvil om det har skjedd rett i rettsoppgjøret. Mange vil være overbevist om det har skjedd megen urett. Fra boken hitsettes følgende:

"Rettsoppgjøret skulle fastslå hva man kan gjøre og hva man ikke kan gjøre i krigstid. Hvilket svar har vi fått? Vi har sett at det går an å gjøre ganske merkverdige ting og få blomster.

Nygaardsvold la landet åpent for fienden og fikk æreslønn.

Administrasjonsrådet bygde krigsskip og kanoner for fienden og får hederlig omtale.

Erfaringer viser at det går an å gå til fienden og forhandle om avsettelse av den lovlige regjering og siden få storkors av St.Olav.

Av E. L., Oslo

Det går an å sende stor mannskapsstyrke til Fornebu til bistand for fienden og så bli statsråd kort tid etter.

Det går an under pågående kamp å sende stor mannskapsstyrke til bistand for fienden på Værnes og deretter bli fylkesmann.

Det går an som stortingsmann, i strid med vår grunnlov, å stemme for avsettelse av Konge og regjering og deretter få sete i Kongens råd.

Når alt dette har kunnet passere ser en med forferdelse på alle de bagatellsaker hvor det var vært reist påtale.

Enkelte lærdommer bør vi allerede straks fastslå. Vi bør være ærlige og stå ved våre handlinger også når vi har forsømt å være helter. Vi bør ikke dømme andre med mindre de har gjort langt verre ting enn vi selv noensinne kunne tenke oss. Dømmer ikke!"

I nr.3 – 1988 i Folk og Land sto det gjengitt et intervju med overlege Jon Leikvam med overskrift: "I 1945 seiret demokratiet – men ikke rettsstaten". Et kort utdrag av dette intervjuet gjengis her:

"Det var en underlig form for rettsstat som ble innført i 1945. NS-folk, frontkjemperne og andre som var angitt på grunn av sladder og rykter, ble arrestert og ført inn til overfylte fengsler og fangeleirer hvor det ikke var sørget for det mest elementære - verken hva mat, hygiene eller utstyr angår. Verst var det at mange av dem som foretok arrestasjonene, var tidligere tyskerarbeidere som 8. mai hadde skiftet ut anleggsspaden med norske armbind og britiske maskinpistoler for å leke tøffinger og store patrioter. Også blant de såkalte polititroppene fra Sverige, "smørgosserna", var det mange enkle, pøbelaktige sjeler som aldri burde hatt

noe med fangebehandling å gjøre."

Den som sier dette, er ingen suspekt "landssvikdømt" som selv fikk føle massearrestasjonenes vilkårlighet på kroppen. Tvert imot. Under krigen gikk han for å være *superjössing* som ofte i stillhet hjalp mange nordmenn som var arrestert for illegal virksomhet.

Videre: "Det var skremmende å se på nærmeste hold hvordan seierherrene behandlet den tapende part og hvordan gatejustisen og pøbelaktigheten florerte. Massepsykosen var skremmende, det fantes ingen hemninger og selvkritikk. Det var som om folk hadde gått fra vettet og at de ikke kunne glede seg uten samtidig å pine og plage taperne."

"Som overlege ved fengslene i Oslo både under og etter okkupasjonstiden – kan jeg bekrefte at *aldri* var vilkårligheten og overgrepene større mot fanger enn etter at freden brøt løs i 1945.

Dette er sannheten. Selv har jeg behandlet så mange "landssvikfanger" for voldelige overgrep at jeg vet hva jeg snakker om i forhold til jurister og historikere som av personlige eller sjåvinistiske grunner "antar" at alt gikk riktig for seg."

"Dommene var ikke sjelden både parodiske og håreisende. Jeg tenker blant annet på urettferdigheten mot frontøstrene og den kollektive dom over endog passive medlemmer av NS. Dessuten står det i flere dommer at i skjerpene retning er tatt hensyn til at domfelte var en vel ansett og lovlydig person som ved sitt plettfriske eksempel hadde forledet andre. – En rekke "landssvikdømte" fikk forlenget dommene fordi de hadde en plettfri vandel og fremsto som et eksempel for andre."

"Som en generell karakteristik vil jeg si at både motstandsfolk under krigen og de landssvikdømte som

grupper, var sosialt og samfunnsmessig veltilpassede mennesker som også fant seg til rette i fengselet i motsetning til de kriminelle som samtidig ofte er asosiale.

Jeg vil si at både blant motstandsfolk fra etterkrigstiden og blant de landssvikdømte, fantes det mange dyktige og fremragende mennesker. Krigen og de politiske forhold førte til at seierherrene ble helter og taperne en pariakaste. For Norge som nasjon er det synd og et betydelig tap at det ble slik."

Som en avslutning kan jeg gi ordet til redaktør Idar Aarheim, hvor han i sin artikkel i "Alternativt Samfunn" nr. 3-1999, uttrykker seg slik:

"Målet må være at barn og etterkommere av "landssvikdømte", fritt kan stå frem i det norske samfunn og være stolte av sin slekt. Det er en menneskerett. Seierherrene hevdet at de gjorde slutt på diskriminering av folk og raser. Det er ikke sant."

Referatene fra "Landssvik"-sakene

Dommer Øyvind Hardeng i "Dagbladet" 27. februar 1953:

"Sjikanene kom på nyhetssiden med svære typer, dementiet kom på bortgjemt plass i slutten av et langt referat.

Et uriktig rettsreferat kan aldri fullstendig gjenopprettes."

Red. kommentar:

Enda verre er det når det i en rekke saker ble slått stort opp om tiltalen og aktors redegjøring, mens frifinnelsen ikke ble nevnt i det hele tatt, eller i høyden med noen få linjer på beskjeden plass i avisen.

Grunnen var at frikjenninger ikke er så godt avisstoff som detaljene i en forbrytelse.

Jordbruk burde være et kall

Terje Dag

Jeg passerer ofte et småbruk som drives av en pensjonist og hans kone. Og hver gang må jeg tenke: Hva om all Norges jord ble drevet som her. Nå tenker jeg ikke først og fremst på produktivitet, nei, jeg er mer opptatt av den estetiske nytelse dette småbruk gir meg. Alle bygninger er alltid velmalte. Om det så er hesjestaur, så er denne under tak når den ikke er i bruk. En hesje på dette småbruk er også et snorrett mesterverk. Jevnhøy og jevntykk og med alle ugress plukket bort.

En gang kjøpte jeg høy fra denne gård. Sommeren forut hadde vært rent ille med dårlig høytørk. Mitt eget høy var følgelig av ringe kvalitet og dyrene vraket meget. Men så ikke med høyet fra dette mønsterbruk. Det luktet henrivende sommer av det og dyrene takket da også ved å ete hvert strå.

Jeg kunne skrive mer godt om denne lille gård og driften der. Men atter en gang, min anerkjennelse har intet med produktivitet å bestille, men mer med ordenssans og

ærefrykt for sitt arbeide. Eller omforladelse, for sitt kall, for jordbruk burde være et kall for dem som driver det. Men det er på de moderne storgårder redusert til et arbeide på linje med fabrikk- og kontorarbeidet. Derfor skjøttes det også på mange gårder like skjødesløst som fabrikkarbeideren gjør. Det er blitt bygget fjøs som mer ligner fabrikkhaller enn hjem for dyr. Og hva angår mekanikk, står heller ikke det moderne jordbruk synderlig tilbake for industrien. Dessverre.

Så tilbake til pensjonisten og hans småbruk. Takk fordi du gir meg en hemmelig glede hver gang jeg ser utover din gård. Hvis det var opp til våre bønder å avgjøre, drev nok mange som du. Men politikerne har bestemt det slik at *det* ikke skal lønne seg, i penger. Men du trosser tiden og finner allikevel at ditt jordbruk lønner seg storligen. Hoho, det lønner deg og dine dyr med tilfredshet og ro og meg med en stille glede. Takk!

Når vil staten be NS-barna om unnskyldning for oppvekstproblemene i etterkrigstiden?

Endelig er boken om NS-barna kommet

I dette nummer av "Folk og Land" kommer vår anmeldelse av historiker Baard H. Borge's bok: "*De kalte oss naziynge!*", utgitt av Det Norske Samlaget.

Det kan også være av interesse å se hva Stein Ugelvik Larsen og NTB-korrespondent Tone Hertzberg skriver om boken:

Stein Ugelvik Larsen i "*Dag og Tid*":

Den nyutkomne boka av Baard Borge om "Naziynge!" fører kanskje til at mange gjør seg sine refleksjoner slik: Blir vi aldri ferdig med krigen? Borge antyder at statsminister Bondevik på vegne av den norske stat skal be om unnskyldning overfor NS-barna på grunn av oppvekstproblemene i etterkrigstiden – slik han gjorde det overfor krigsbarna ("tyskerungene") i sin nyttårstale i 1999. Jeg er i de siste par årene blitt oppringt av flere personer som har sin historie som barn under kri-

gen; barn av kommunister at han ville bringe NS-barnas skjebne frem i lyset og bidra til å fjerne skamfølelsen deres. Borge stiller også spørsmål ved den glorifiserte fremstillingen av motstandskampen, og mener det er tid for nyanser i historiebøker og 17. mai-taler.

Disse korte glimt gir oss ny forståelse av krigens urimelighet og meningsløshet: praktisk fredsarbeid for fremtiden vil derfor bestå i å fokusere på alle disse barnas urettferdige lidelser. Krig er ikke krig mellom regimer, presidenter og generaler, men mellom mennesker, og de svakeste blir ofte hardest utsatt. Derfor er vi ikke ferdige med å skrive om krigen. Vi må skrive om krigen for å hindre at den kommer igjen.

Tone Hertzberg, NTB

NS-barn ble frosset ut og mobbet av klassekamerater, lærere og andre voksne. 100.000 barns opplevelser er en glemt side ved norsk krigshistorie, mener historiker Baard H. Borge i forbindelse med lanseringen av hans nye bok "*De kalte oss naziynge!*".

Den dag i dag er det forbundet med skam å ha foreldre som var medlemmer av Vidkun Quislings parti Nasjonal Samling. I forbindelse med boken har han kontakt med flere norske kjendiser som har NS-foreldre. Ingen ville gi seg til kjenne offentlig.

• En kjent, respektert politiker som jeg visste var NS-barn, takket nei til å delta på boklanseringen, sier Borge.

Hensikten med boken var

at han ville bringe NS-barnas skjebne frem i lyset og bidra til å fjerne skamfølelsen deres. Borge stiller også spørsmål ved den glorifiserte fremstillingen av motstandskampen, og mener det er tid for nyanser i historiebøker og 17. mai-taler.

55.000 nordmenn var medlemmer av NS. Det betyr at det er anslagsvis 100.000 barn av NS-medlemmer i Norge, 10 ganger flere enn de langt mer omtalte krigsbarna med norsk mor og tysk far. Begge gruppene har fått lide fordi de har "feil" foreldre, og Borge mener opplevelsene deres er ganske like.

Han har intervjuet 375 sønner og døtre av NS-folk anonymt. Seks av ti forteller at foreldrenes partimedlemskap ga dem problemer i oppveksten.

Utfrysingen av NS-barn var en bevisst politikk fra den norske hjemmefronten. Parolen var effektiv: "Du skal ikke være venn med quislinger, du skal ikke omgås dem, du skal ikke engang hilse på dem. Dine barn skal ikke omgås deres barn".

Borge mener boken "*De kalte oss naziynge!*" neppe kunne vært utgitt for 10-15 år siden. Temaet har vært for følsomt. Helt opp til våre dager har det vært en viktig oppgave for skolen å formidle en nasjonalt oppbyggelig historie om okkupasjonsårene videre til nye generasjoner.

• Snart 60 år etter frigjøringen burde det ikke være nødvendig å pynte på historien for at den skal tjene visse formål eller for å unngå å terge noen som allerede sitter med fasiten, skriver han i boken, som er kommet ut på Det Norske Samlaget.

Dette hendte også under okkupasjonen

Kjære "Folk og Land"

Jeg er 43 år og opplevet ikke krig og okkupasjon.

Min far gjorde det.

En gang fortalte han meg om tiden etter da NS-folk, frontsøstre og frontkjempere ble hundset og fengslet.

Selv er jeg drosjesjåfør, og han berettet noe som virkelig opprørte meg:

I 1948 var det en streikaksjon blant drosjeeiere i Oslo. Den skyldtes at en NS-mann hadde fått drosjeløyve.

Tidligere, under okkupasjonen, var 100 av Oslo-dro-

Taxisjåfør

sjene aktivt med i den store jødeaksjonen som tyskerne satte i gang, og som det fortelles om i boken "Norge og jødene 1914-1943. (Gyldendal Forlag).

Per Ole Johansen som er forfatter av boken skriver:

"Utenfor ventet 100 drosjebiler på sine "passasjerer". Mannskapet ble delt opp i 100 patruljer med hver sin drosjebil og lister over 4 familier som de skulle arrestere".

Far fortalte meg at etter okkupasjonen kom det frem at bare 3 drosjeeiere unndro seg denne tjeneste. De ble ikke straffet av tyskerne. Han fortalte også at under drosjestreiken etter okkupasjonen, fordi en NS-mann hadde fått drosjeløyve, ville de tre drosjeeiere ikke delta i streiken. Årsaken var den usle holdning deres kolleger hadde vist ved deres deltakelse i jødearrestasjonene.

De måtte imidlertid gi seg etter trusler om straffetiltak fra deres forening.

Er De en engel - eller er De en heks?

Historien om Cally Monrad

Da-Gje

En aften i det Herrens år 1890 stod en ung pike på nitten spede somrer frem på en av Martin Knutzens konserter i Kristiania for å synge romanser. Og det begav seg at pikebarnet tok hovedstadens kresne konsertpublikum med storm, at hun våknet neste morgen og var Kristianias kjæledegge.

En kald februar dag 52 år senere døde en gammel, bortglemt kvinne på et sykehus i Oslo etter et langvarig, bittert og smertefullt sykeleie.

Mellom disse to begivenheter ligger en av de merkeligste og mest bemerkelsesverdige kunstnerkarrierer, som vårt land - ja, Europa - har opplevd.

Skrivende folk som lager biografier over kjente kvinner og menn innen kunstens verden pleier gjerne å inndele verket i to avsnitt: 1) Kunstneren, 2) Mennesket. Noe slikt er ikke tenkelig når det dreier seg om Cally Monrad. Hos henne var kunstneren og mennesket ett begrep. Hun var kunstnerinne i alt i sitt liv. Hun var menneske i hele sin kunst. Det var det som gjorde henne uforglemmelig både som menneske og som kunstnerinne. Derfor kunne komponisten Sverre Jordan i en hyldingsartikkel til hennes femtiårsdag skrive: "Det var kanskje ikke så meget den i seg selv så bedårende myke og klare stemme der gav henne den posisjon hun har, som foredragets intensitet og intelligens, og den geniale evne til at fylde og farve hvert ord, hver tone med sjel, liv og innhold. Hertil kommer så et fint musikalsk øre, en besnærende kunstnerisk og menneskelig charme, en fantasi og en overføringskraft som aldri forfeiler

sin virkning." Sverre Jordan kunne heller ikke nevne kunstnerinnen Cally Monrad uten i samme åndedrag å tale om mennesket...

"Sjelden har vel en sangerinne i løpet av så kort tid blitt så populær som Cally Montad", sier Rulle i boken "De andre".

Det er ikke overdrevet. Callys vei til berømmelsen tok en natt. Etter debut i Oslo fulgte et triumftog gjennom Norge og Sverige, og hvor hun kom forhekset hun sine tilhørere. I Sverige hadde hun fått selve Wilhelm Stenhammar, pianisten og komponisten, til akkompagnatør. Det skulle naturligvis prøves før konserten, og på prøven sang Cally Monrad Stenhammars egen sang "Fylgia". Rulle forteller om dette:

"Aldri glemmer jeg Stenhammar, da hun var ferdig. - Blek reiste han seg opp, stirret på den lille, hektisk røde og oppspilte dame og utbrøt: Kors i Herrens navn -, vem är Ni? Är Ni en engel eller är Ni en hexa?"

Stenhammar følte vel den gang noe slikt som det signaturen K.B.B. i Nationen ga uttrykk for mange år senere:

"Man skulle tro hun var en volve, at hun kunne se inn i dikterens og komponistens innerste - hun synger slik som man kan tenke seg de har drømt om å bli sunget."

Det er store ord, men leser en igjennom alle artikler som er skrevet til hennes pris opp gjennom årene, ser det ut som om ingen ord har vært for store.

Svenskene var ville. Avisene var "panegyriske" i sine lovtaler, forteller Rulle. Men blant de svenske stu-

dentene ble det nærmest revolusjon. De spente hestene fra vognen hennes og drog henne i triumfgjennom gatene, de fulgte henne på ferden fra by til by for å høre henne om igjen og om igjen. Roser, dikt og ekteskapstilbud regnet over henne.

Trimftoget gikk videre - Cally Monrad opptrådte snart i København, snart i Berlin, Leipzig, Dresden. Men kjærligheten til Norge drev henne alltid hjem igjen etter kort tid. Snart begynte hun også å dyrke andre interesser enn romansesangen, allsidig var Cally Monrad alltid, i sin kunst og i sin menneskelighet. I 1903 finner vi henne på operascenen, hvor hun gjør sin debut som Grete i Humperdincks "Hans og Grete". Deretter en tid som operettesangerinne på Fahlstrøms teater. Tilbake til romansen; denne gang i Griegkonserter i Stockholm og Prag under ledelse av mesteren selv, nye konserter hjemme og i Helsingfors. I flere år var hun knyttet til statsoperaen i Berlin, hvor hennes Butterfly og Mimi vakte oppmerksomhet. - Flere ganger hadde teaterdirektører ute og hjemme villet ha henne til å prøve teatret.

Omsider bestemmer hun seg, og gjør en oppsiktsevende entre på Nationalteatret som Jeanne d'Arc.

Men fremdeles var det ikke nok for henne. Lyrisk som hun var til det innerste av sitt vesen, var det henne ikke nok å gjengi andres stemninger, hvor meget hun enn ga av sin egen varme personlighet i hver opptreden. Cally Monrad hadde ting på hjertet selv, ting som var hennes eget helt og holdent. Derfor begynte hun

ved siden av alt det andre å skrive.

I 1913 kom hennes første "Digte", siden "For dag" i 1920 og i 1922 den omstridte roman "Petju". Vi skal ikke innlate oss på noen bedømmelse av denne merkelige boken. Noen kaller den overspent, andre dyp. iallfall var det den første virkelige mystiske bok som er kommet ut her i landet.

I 1924 utga Cally Monrad sammen med den svenske dikter Nils-Magnus Folcke samlingen "Con amore", deretter kom "I dur og moll", gamle og nye dikt, i 1929. Tre år etter kom "Drømmeboken", atter dikt. - Så, i 1937, "Tolv timer i sang", formet som versifiserte råd og vink til unge kunstnere, og endelig i 1941 diktsamlingen "Gjenklang". I det hele tatt utfoldet hun en temmelig rik lyrisk virksomhet, og overalt kjente man en fylde av poetisk stemning, av drøm og fantasi. Mange av diktene var de rene perler, og komponister som Sverre Jordan og Hjalmar Borgstrøm kastet seg over dem. Borgstrøm skriver begeistret at han sjelden har gått til arbeidet med en slik interesse. "Hun dikter, når hun synger, og hun synger, når hun dikter," sier han.

Men enten hun nå var lyriker, skuespillerinne eller operasangerinne, så var det romansen som eide hennes sjel. Hun dyrket den og ga den nytt liv, nytt innhold, og folk ble aldri trette av å høre henne på ny. Helt til hun plutselig brøt av da hun ble femti år gammel. Da tok hun avskjed med sitt publikum, hyldet og elsket som aldri før. Hun ville ikke at noen skulle oppleve tilbakegang, hun ville slutte mens hun stod på høyden av sin kunst. I stedet begynte hun å dyrke folkevisen, og mange var de som først gjennom hennes gnistrende geniale tolking oppdaget de deilige norske folkevisene. Og hun sang viser fra andre land, stilte dem sammen med våre egne og lot oss føle egenarten i dem alle. Men ettersom hun ble eldre, trakk Cally

Monrad seg mer og mer tilbake fra offentligheten. Fra offentligheten, men ikke fra kunsten, det kunne hun ikke, like godt kunne hun opphørt å leve. I hennes hjem skaptes et samlingssted for mange av våre mest begavede kunstnere, der møttes sangere, musikere, malere og billedhuggere og diktere til soireer hvor hver ytet sitt, men alltid med Cally Monrad som det samlende midtpunkt, som behersket alle med en nesten overnaturlig charme.

Da ulykken brøt inn over Norge i 1940, var Cally Monrad en eldre dame, hvis liv hittil hadde vært en dans - men ikke alltid en dans på roser. Nå var hun trett av dansen, nå var tiden kommet for henne til å ta en velfortjent hvile. Hun hadde i sannhet gitt sitt folk mer enn de fleste andre av skjønnhet og kjærlighet, av henne kunne landet ikke kreve mer. Men hennes hjerte var ikke gammelt, det ble aldri trett av å elske sitt land. Derfor lot hun seg atter overtale til å tre frem, da tunge og vanskelige tider krevde den ytterste innsats av dem som hadde beholdt hodet kaldt og sjelen varm. Hun fikk nye oppgaver. Endelig hadde landet fått myndigheter som viste virkelig interesse for hennes store idé; en fast operascene i Norge, og en offentlig Statens Teaterskole. Så langt som til en fast, norsk opera kom det ikke, men Teaterskolen ble opprettet, og Cally Monrad tok på seg den vanskelige oppgave å være dens leder. Og da hun i 1942 ble bedt om å gå inn i stillingen som sjef for Det Norske Teatret, tok hun også dette på seg. Hun så klart at hun her gikk til en uhyre krevende oppgave, slik som tiden var. Men hun gjorde det, fordi Det Norske Teatrets eksistens sto på spill.

Tyskerne vill ha tak i teatret til sine formål, og Cally gikk inn for det ene mål; å bevare et norsk teater. Hun sa selv i sin tiltredelsestale i november 1942:

"- Mitt brennende ønske

Er De en engel...

Forts. fra side 10

om fred og gode arbeidsvilkår for dem som i denne tiden skal vise fram mennesket, menneskets sjelekamper og daglige strid. Dette mitt ønske om fred vil jeg framheve før vi går til vårt dagsarbeid ved Det Norske Teater. Jeg møter dere i dag med åpent hjerte og ønsker dere alle en god og fredelig arbeidstid. Jeg vil da først og fremst gjøre mitt til at Det Norske Teatret kan holde fram som det lover, fremme norsk ånd, norsk lynne, bevare det vakre norske målet og sørge godt for alle de talentfulle skuespillerne ved teatret". - (Sitert etter Norges Kvinder 13/11 1942).

Slik var Cally Monrad. Et åpent hjerte hadde hun alltid, og alltid var hun villig til å gjøre sin innsats når hun kunne utrette noe for andre mennesker eller for sitt fedreland. Tross sykdom og tretthet ga hun ikke opp, hennes liv i disse årene var et eneste stort offer som langt oversteg hennes svekede krefter.

Hun fikk da også føle det etterpå. Etterpå, da "frigjøringen" kom og ingen hadde bruk for henne lenger. Da hun skulle tråkkes ned og glemmes. Da hennes kamp for å bevare norskdommen var blitt "forræderi".

Cally Monrad levde sine siste år som en flyktning, uten et fast hjem, uten andre inntekter enn en liten livrente og det som hennes få trofaste venner hjalp henne med. Og til slutt brøt det sammen over henne, hun ble innlagt på sykehus og stod aldri opp mer.

"Cally Monrad er nesten blitt en myte i vårt land", skrev en kvinnelig journalist i "Morgenavisen" i 1933.

Myter er gjerne seiglivet, selv om de for en tid glemmes. Og så lenge sang klinger mellom Norges fjell, så lenge vil myten om Cally Monrads sang leve.

Fra våre notater:

De små allianser

"Under fredsfeiringen i 1945 var forholdene inne i Oslo, som også i andre norske byer, aldeles meningsløse" skriver "oldemor" til oss.

"I Slottsparken lå de norske jentene og engelske, amerikanske og russiske soldater strødd bortover, aldeles usjenert. De unge jentene trodde vel de handlet i fedrelandets interesse, stakkars – de ble jo oppfordret til det gjennom pressen.

Men hva med de små "allianser" som etterpå var under veis? Vi hørte ikke noe til dem."

En viss forskjell

Politimester Haraldsen, Harstad, uttalte til "Dagbladet" 17. februar 1953 i forbindelse med at redaktør Hafsø (ikke NS) ble innsatt 3 måneder for å ha nektet å oppgi kilde:

"I slike tilfeller går en etter de samme reglene som ved varetektsfengsel. Skulle redaktøren være misfornøyd med kosten eller inventaret, er det ingenting i veien for at han kan få brakt mat hjemmefra. Og skulle han ha lyst til det, kan han få "møblere" cellen med sine egne møbler."

"Han blir altså sittende i vanlig celle", spør avisen.

"Ja, noe annet har vi dessverre ikke", sier politimesteren. "Men vi vil selvsagt legge forholdene til rette så godt som det lar seg gjøre. Redaktøren vil så lenge han sitter i Harstad få anledning til delvis å utføre arbeid for avisen."

Alle NS-folk som satt i fengsel etter frigjøringen var i lange tider varetektsfanger, mange gjennom flere år.

Maten var så visst ikke alltid som den skulle, enkelte kunne nok hatt lyst på mer, (!) men vi hadde nok ikke anledning til å få mat hjemmefra eller få arbeid med oss.

- Vi kjenner altså nå rettighetene vi hadde den gang.

Redaktør Hofsø som altså formelt ble dømt, fikk en varetektsfange rettigheter, mens vi som overhodet ikke var dømt fikk kår som de verste galeislaver og i full strid med loven.

Invasjonen i Norge og Island

En sammenligning mellom Tysklands invasjon i Norge og Britenes invasjon av Island i 1940 viser hvor vanskelig det er å definere begrepet aggresjon. FN's organer arbeidet i 1950-årene med definisjonsspørsmålet, men kom til det resultat at det var en håpløs oppgave. Den britiske FN-representanten, Sir Gerald Fitzmaurice, fremholdt i hovedforsamlingens juridiske komite at da tyskerne gjorde invasjon i Norge og Danmark hevdet de at dette var nødvendig av hensyn til deres videre krigføring mot Frankrike og Storbritannia. Det rådet enighet om at dette var aggresjon, men omtrent samtidig gjennomførte de allierte en aksjon som kunne se ut til å være av samme karakter og som de begrunnet på samme måte som tyskerne.

De allierte landsatte tropper på Island uten den islandske regjeringens samtykke fordi de mente det var nødvendig for deres videre operasjoner mot Tyskland. Men, spurte Sir Gerald, var dette aggresjon er det iallfall sikkert at de allierte regjeringer ikke oppfattet aksjonen som aggresjon. Hvis man er enig om at det er forskjell mellom Tysklands invasjon i Norge og Danmark og landsettingen av tropper på Island, hvordan skal man da kunne formulere dette i en internasjonal erklæring når forholdene er så forskjellige fra tilfelle til tilfelle at det er umulig å finne frem til en definisjon som kan brukes i enhver situasjon. Det er i allfall ikke riktig som det har vært sagt i debatten i den juridiske komiteen at invasjon nødvendigvis er det samme som aggresjon, uttalte den britiske representanten.

O Sancta Simplicitas

Tito ville nasjonal-kommunismen uavhengig Stalin.

Quisling ville nasjonal-socialisme uavhengig Hitler, men vi var okkupert.

Tito ble kurtisert og invitert til England og fotografert med dronningen.

De godes fiende

Man neglisjerte totalt alle de gode forslag og gode tiltak som ble eller skulle vært satt ut i livet av Nasjonal Samling.

Senere ble disse tatt opp av de nye makthavere, og da var alt så absolutt stort.

Jeg søker kontakt med legionærer og deres familier

Jeg vil gjerne ha kontakt med deltakere i Den Norske Legion og deres familie som kan bidra med opplysninger i forbindelse med en bok jeg skriver om Legionen. Målet med denne boka er å beskrive Den Norske Legions historie ut fra to synsvinkler:

- En faktisk beskrivelse av Den Norske Legions historie.

- Legionærenes egne opplevelser av Den Norske Legions historie.

Hensikten med boka er å beskrive denne del av vår nære historie. Jeg bruker følgende kilder:

- Samtaler med legionærer fra Den Norske Legion, deres familie og andre.

- Dagbøker og notater fra legionærer ved fronten.

- Legionærenes memoarer

- Dokumenter fra Den Norske Legion.

- Samtidige dokumenter om Den Norske Legion og relaterte forhold.

- Sekundærkilder som bøker, rapporter m.m.

- Mine rådgiveres vurderinger og kommentarer til boka.

Bjørn Østring som selv var med i Legionen og som er rådgiver for boka, skriver om denne:

"Han har de siste par årene latt meg lese deler av sitt forberedende arbeide og jeg er virkelig glad for at det er Forsth som setter dette i pennen. Ikke bare får han frem den historiske bakgrunnen, hva som rent historisk skjedde, men også hva den frivillige opplevet. Jeg mener at dette vil bli "boken om Legionen"."

Sverre Bratland som var norsk offiser i den britiske armé under 2.verdenskrig og som avsluttet sin militære karriere som general, skrev etter å ha lest deler av boka:

"Her står man overfor et så vel dristig som prisverdig forsøk på å klarlegge frontkjempernes innsats under Den annen verdenskrig. Framstillingen synes å være nøktern, systematisk og korrekt – og dermed tillitvekkende. I manus ser jeg et viktig bidrag til, ved siden av annen litteratur, å oppnå en nærmest mulig fullstendig oversikt over nordmenns deltakelse i Den annen verdenskrig. Jeg har derfor ingen betenkeligheter å gi framstillingen karakteristikk av *betydelig historisk verdi* og anbefaler den utgitt som bok – som en del av vår historie."

Jeg vil gjerne ha kontakt med legionærer og deres familie som er villig til å la seg intervju av meg. Intervjuene vil bli anonymisert i boka (hvis ikke annet ønskes). Hvis du vil stille opp for et intervju, vennligst send ditt navn, adresse, telefonnummer og en kort omtale av din forbindelse med Legionen eller legionærer til:

Dr.ing. Leif-Runar Forsth
c/o Aquarius Forlag AS
Boks 28 Grorud
0905 OSLO

Jeg tar også gjerne imot skriftlige opplysninger, jamfør kildeangivelsen over.

B L A D

RETURADRESSE:

BOKS 32 39 ELISENBERG, 0208 OSLO - TELEFON 61 33 20 87

NR. 4 - 2002

Okkupasjonstidens rykteflom

Carl Hansson

Flere av oss husker de interessante radiokåserier som Dagfinn Gjessing og Frits Ihlen holdt under okkupasjonen.

I et av dem forteller Ihlen om den unge Oslofruen som kom inn til landhandleren i bygda hvor hun ferierte.

Hun begynte å legge ut om hvor fæle tyskerne var, ja, alle visste vel at grunnen til potetmangelen ganske enkelt var at tyskerne transporterte bort alle potetene med fly.

Jo, det var ikke tvil om det, for et fly hadde nemlig styrtet ned like ved Hankø, og hele sjøen var full av poteter. De fløt over alt, fjorden var fullstendig dekket av poteter.

Den beskjedne, men likevel ikke så helt godtroende landhandler tillot seg å dra dette i tvil, - å transportere poteter i fly var jo noe merkelig, og han mente også at det ikke kunne være norske poteter.

Saken er nemlig den, sa landhandleren, at poteter flyter ikke i saltvann. Resultatet av påstanden var at den unge Oslofrue lot sin harme løpe ut over den beskjedne herre, ja, at han i det hele tatt kunne tillate seg å tvile på det hun sa tydet på at han måtte ha nazistiske tilbøyeligheter. Men saken endte slik:

Da det begynte å skumre ruslet to mennesker, en mann og kvinne, nedover mot bryggen. Kvinnen bar en liten pose og da de var kommet vel ned lot hun posens innhold, nemlig 2 kg poteter falle utfor bryggkanten. Og se, potetene sank. Den unge Oslofrue så megetsigende på sin mann. Utrolig, men her måtte selv hun kapitulere.

Ukjent krigshistorie

Kjære leser.

Finner du leserinnlegg i din lokalavis som gjelder norsk okkupasjonshistorie håper vi de sendes oss. Meget av interesse for redaksjonen og leserne kan ellers gå tapt.

En abonnent nord i landet er flink med saksen. Til dette nummer av F.o.L. fant han nedenstående innlegg av Gudmund Andreassen i "Nordlandsposten" for 4. juli 1994.

Det er med krigshistorien som med så mye annet, den blir tynnere jo lenger nord i landet man kommer. Vel nok har vi hørt mye om brenningen av Finnmark og Nord-Troms, og de siste årene har vi fått vite nytt om partisanen der nord. Men det foregikk så mye annet i vårt mest krigsherjede fylke, som resten av landet ikke har fått særlig kjennskap til. Derimot er hver minste detalj av det som skjedde sør i landet under krigen, solid beskrevet og dokumentert.

Jeg har opp gjennom årene lest hundrevis av bind krigslitteratur, men først nå har jeg sluppet til å komme over en skikkelig beskrivelse av de voldsomme bombeangrepene Vadsø og Vardø var utsatt for av russiske fly. Jeg visste jo at disse byene ble bombet, men ante ingen ting om disse angrepenes store dimensjoner. Nå har jeg fått vite det gjennom en artikkel i Nordnorsk Magazin, og det er temmelig oppsiktsvekkende lesning.

Disse bombeangrepene kom i forkant av den sovjetiske høstoffensiven på ishavsfronten i 1944. Russene slo til 23. august, en klar og varm sensommerdag på de kanter. Minst 120 bombe-fly angrep Vadsø, og noe senere gikk 138 fly til angrep på Vardø. Begge byene ble utslettet. I Vadsø ble ti sivile og ti tyskere

drept, og i Vardø strøk med åtte sivile, 11 tyskere og fire russerfanger. Utrolig små tap, bombeangrepenes styrke tatt i betraktning. Så var da også en stor del av bybefolkningen evakuert på det tidspunkt.

Kirkenes, Vadsø og Vardø delte skjebne med en del andre krigsherjede norske byer og tettsteder. Men de ble så mye hardere rammet. Bombingen av Bodø i 1940 blir for småtteri å regne, sammenlignet med den medfart byene i Øst-Finnmark fikk. I det tyske flyangrepet på Bodø deltok 34 fly, i den russiske bombing av Vardø over det firedobbelte. Mot disse små kystbyene i Finnmark ble det anvendt like stor luftmilitær slagkraft som i de allierte bombeangrepene mot tyske storbyer.

Men om disse voldsomme luftangrepene har norsk krigshistorie svært lite å berette. Sett at 138 allierte fly hadde angrepet Oslo og 120 Bergen en og samme dag - hva hadde vi ikke da fått berettet om redsler og materielle ødeleggelser. De to byene opplevde hver sin eksplosjonskatastrofe på havna i krigsårene. Om disse tragediene har vi fått vite det aller meste. De er blitt beskrevet i en masse litteratur, og det er laget TV-programmer om dem. Bombingen av Finnmarks-byene er nesten helt oversett. Når det snakkes om bombeangrep mot norske mål under krigen, er det stort sett byene fra og med Narvik og sør-østover det henvises til.

Et bombeangrep er en traumatisk opplevelse for dem som opplever det. Det sender sjokkbølger også i ettertid. Det tyske bombeangrepet mot Bodø er det store drama i byens historie, slik den slags holdes levende for etterleken. Og det er en

Takk for vennegavene - kampen går videre

Denne gang fikk vi inn Kr. 12.340,- i vennegaver.

Med en av innbetalingskupongene fulgte følgende hilsen:

"Jeg bor på en bortgjemt fjellgård. Min eneste kontakt med kampfeller er Folk og Land. avisen betyr så utrolig meget for meg".

En annen skriver: "Min pappa døde i mars. Det var han som abonnerte på avisen, men jeg vil fortsette abonnementet og også gi vennegaver. Jeg vet det vil le ha gledet ham. Faktisk er jeg også blitt interessert i bladets innhold."

Slutt opp om de faste givere som år etter år støtter bladet vårt. Send ditt bidrag, stort eller lite, til "Folk og Land" postboks 3239, Elisenberg, 0208 OSLO.

Vi takker og kvitterer for følgende bidrag:

Initialer	Sted	Beløp	Initialer	Sted	Beløp
J.S.	Høvik	100,-	S.H.	Hønefoss	300,-
K.G.	Averøy	50,-	J.G.	Arendal	300,-
S.T.	Bergen	300,-	G.S.	Harstad	140,-
N.N.		300,-	K.Aa.	Vrådal	100,-
M.A.	Ålesund	400,-	A.S.	Sørumsand	1.000,-
K.J.	Asker	50,-	R.M.	Oslo	200,-
A.H.	Lena	300,-	A.N.	Porsgrunn	800,-
H.H.	Hafstrfjord	300,-	J.B.	Oslo	100,-
D.L.	Bergen	200,-	N.N.		760,-
E.L.	Drammen	100,-	N.D.	Leksvik	100,-
B.H.	Oslo	700,-	R.R.	Bergen	50,-
S.L.	Våler	100,-	E.A.	Sarpsborg	140,-
A.E.	Bærum	300,-	J.T.	Brandbu	300,-
K.H.	Valle	340,-	K.B.	Ingeberg	200,-
S.E.	Hokksund	500,-	J.M.	Lillehammer	200,-
O.T.	Oslo	200,-	J.M.	Sverige	260,-
T.L.	Porsgrunn	100,-	O.E.	Landås	100,-
H.G.	Sande	100,-	T.H.	Oslo	300,-
E.H.	Sparbu	340,-	F.G.	Mandal	800,-
K.G.O.	Os	50,-	O.G.	Våler	800,-
S.E.N.	Sverige	360,-	T.A.	Ottestad	200,-

lokal ambisjon å holde det levende. For Bodøs vedkommende vil vi at hele landet skal få vite hva byen ble utsatt for en varm maidaag i 1940. Det er viktig for oss å få gjort kjent denne dramatiske bit av byens historie. Det meste sør for Narvik er da også blitt rimelig landskjent. Men ikke det som skjedde i Finnmark. Det er mulig finnmarkingene ikke bryr seg i den anledning. De er vel blitt så vant med å bli oversett. Men vi skylder landskallets historie å få krigen i Finnmark like godt dokumentert som krigshandlingene i det øvrige land. Her er ennå mye å gripe fatt i. Sant å si føler jeg meg temmelig beskjemmet over først nå å få vite hva Vadsø og Vardø ble utsatt for hin augustdag i 1944.

Institutt for Norsk Okkupasjonshistorie

Adresse: POSTBOKS 3239 ELISENBERG, 0208 OSLO